

O pomniku dyrektora Leona Starkiewicza

Stefan Jackowski

absolwent III LO, 1968*

14 stycznia 2024

Pomysł wzniesienia pomnika [Leona Starkiewicza](#) przed budynkiem szkoły, którą stworzył i kierował w latach 1916-1939 powstał w gronie absolwentów międzywojennych roczników. Według relacji ówczesnego prezesa Stowarzyszenia J. Łatkowskiego i sekretarza T. Glucka zawartej w piśmie do Kuratora w Łodzi w dniu 20.V 1987 r. inicjatorem ustawienia pomnika był absolwent Gimnazjum (1926) [arch. Marian Spychalski](#), sprawujący wówczas wysokie funkcje państwowe. Pomnik został wzniesiony dzięki wysiłkowi Stowarzyszenia Wychowanków i wsparciu miejskich władz Łodzi.

Wzmianki o postępach prac znajdujemy w protokołach z posiedzeń Stowarzyszenia, a szczególnie jego Delegatury w Warszawie. Niniejsze opracowanie opiera się na materiałach zgromadzonych w spuściźnie aktywnego członka Stowarzyszenia, [prof. Stanisława Feliksiaka](#), absolwenta Gimnazjum z 1926 r., przechowywanej w archiwum Muzeum i Instytutu Zoologii PAN w Łomnej k/Warszawy.

W sprawozdaniu z działalności Delegatury Stowarzyszenia w Warszawie datowanym 19.11.1966 r. tuż przed jubileuszem 50-lecia Szkoły, zapisano, że pomysł wzniesienia pomnika pojawił się gdy okazała się niemożliwa zmiana patrona Szkoły z Tadeusza Kościuszki na Leona Starkiewicza. Według sprawozdania

„Komitet budowy pomnika dyrektora Leona Starkiewicza w Łodzi wyłoniony został samorzutnie jako naturalny rezultat reaktywowania, uaktywnienia i rozrostu kolektywu wychowanków Gimnazjum”.

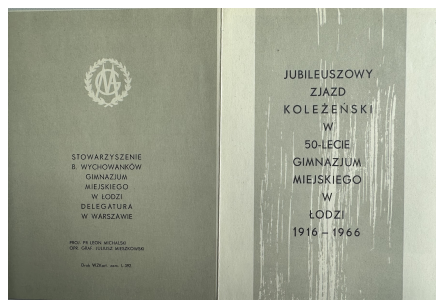
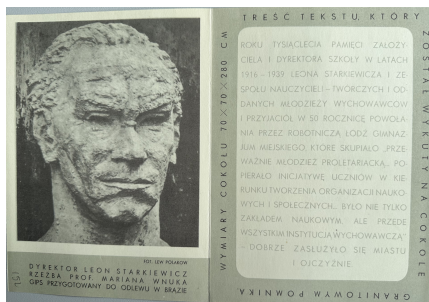
Z terenu Warszawy w skład komitetu weszli (w nawiasie rok matury): Leon Michalski (1933), Władysław Bienkowski (1926), Henryk Golański (1927?), Kazimierz Groszczyński (1925), Józef Mieszkowski (1925), Juliusz Mieszkowski (?), Kazimierz Nita (1927?), Wacław Płoszewski (1926), Stanisław Sasim (1920) i Eugeniusz Stasiak (1920).

W sprawozdaniu Stowarzyszenia podano, że plan architektonicznej lokalizacji pomnika wykonał Marian Spychalski, a rzeźbę honorowo [prof. Marian Wnuk](#) – wówczas rektor ASP¹. Można się domyślać, że z prośbą o wykonanie rzeźby do prof. Wnuka – już wówczas cenionego rzeźbiarza – zwrócili się dwaj członkowie Komitetu, profesorowie ASP Michalski i Nita. Ten ostatni był wówczas prorektorem ASP (a potem następcą rektora Wnuka).

Artyści-malarze Leon Michalski i Juliusz Mieszkowski wykonali pamiątkowe karty zjazdowe. Umieszczono na nich zdjęcie gipsowego modelu rzeźby. Karnet wydrukowano w Wojskowych Zakładach Kartograficznych, a więc zapewne przy pomocy płk. Płoszewskiego. Służyły one także jako pokwitowania prowadzonej przez Stowarzyszenie zbiórki na budowę pomnika.

*Tekst przygotowany z okazji Zjazdu Absolwentów 2023

¹Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie

Wzmiankę o budowie pomnika znalazłem w protokole zebrania warszawskich absolwentów w dniu 9.02.1966 r., choć prace musiały zacząć się znacznie wcześniej. Do przytoczonych wyżej informacji dodano, że „nad realizowaniem odlewu, sporządzaniem szkiców, pomiarów, zbiórki metalu oraz środków finansowych czuwa specjalna komisja z kolegami Leonem Michalskim i Wacławem Płoszewskim.”

Tak jak profesorowie Michalski i Nita zapewniali kontakt z prof. Wnukiem, tak płk Wacław Płoszewski (kolega z klasy M. Spychalskiego i dowódca 16 Batalionu Powietrzno-Desantowego) zapewne pozostawał w kontakcie z będącym wówczas ministrem obrony narodowej arch. Marianem Spychalskim.

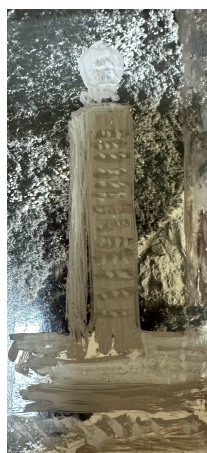
W podobnym protokole z dnia 20.05.1966 znajduje się informacja, że „w projekcie architektonicznym Mariana Spychalskiego i wykonaniu prof. Mariana Wnuka przewiduje na trzymetrowym granitowym cokole odpowiednio rozmieszczony napis następującej treści:

W Roku Tysiąclecia Pamięci Założyciela i Dyrektora Szkoły w latach 1916-1939 Leona Starkiewicza i zespołu nauczycieli – twórczych i oddanych młodzieży wychowawców i przyjaciół – w 50 rocznicę powołania do życia przez robotnicą Łódź gimnazjum miejskiego które skupiało... „przeważnie młodzież proletariacką... popierało inicjatywę uczniów w kierunku tworzenia organizacji społecznych i naukowych... było nie tylko zakładem naukowym, ale przed wszystkim instytucją wychowawczą.” Dobrze zasłużyło się Miastu i Ojczyźnie.

Podkreślono, że fragmenty tekstu w wewnętrznym cudzysłowie są zaczerpnięte z pisemnych wypowiedzi Leona Starkiewicza, które znajdują się w Archiwum w Łodzi.

WYS. 20 cm
GŁOWA LEONA STARKIEWICZA - SZKIC
1966
MARIAN WNUK

Etapy realizacji: model gipsowy głowy w miniaturze²; szkic pomnika na widokówce; makieta³

W informacji dla członków Stowarzyszenia o postępach prac z maja 1966 r. podano, że zaakceptowany projekt uzyskał na wykonanie dotację od władz miejskich, oraz poinformowano o wpłatach zagranicznych absolwentów na konto dewizowe. Zaapelowano o dalsze wpłaty na pomnik na ręce skarbnika płk. Wacława Płoszewskiego. Do informacji załączono szkice pomnika, które niestety nie zachowały się w archiwum prof. Feliksiaka.

²Dzięki uprzejmości syna artysty p. Daniela Wnuka.

³Z archiwum Stowarzyszenia

Członkowie Komitetu Budowy wokół odlewu: od lewej w pierwszym rzędzie zapewne: K. Nita, L. Michalski, Wł. Bieńkowski i W. Płoszewski⁴

Na zdjęciu po prawej, uczniowie porządkują teren przed odsłonięciem pomnika⁵

Uroczyste odsłonięcie pomnika odbyło się w ramach obchodów 50-lecia Szkoły, 20.11.1966 r. Odsłonięcia dokonał Józef Spychalski⁶, wówczas I sekretarz Komitetu Łódzkiego PZPR.

Odsłanianie J. Spychalski. Na środkowym zdjęciu, od lewej J. Spychalski, W. Płoszewski, L. Michalski, M. Wnuk, M. Spychalski⁷. Pomnik w 2020 r.

W konkluzji aktu erekcyjnego pomnika, datowanego 5 listopada 1966, napisano:

Wznosząc z inicjatywy Stowarzyszenia byłych Wychowanków Gimnazjum Miejskiego pomnik ten - społeczeństwo m. Łodzi daje wyraz przekonaniu, że dorobek 50 lat pracy tej szkoły posiada wartości, które są wciąż żywe i zdolne do wspomagania dalszego rozwoju myśli i działalności edukacyjnej - zawierają bowiem światło nowych myśli, które przewodziły w skutecznym działaniu Szkoły, zawierają ciepło ludzkich serc, darzących miłością młodzież i wolę służenia pracującemu człowiekowi.

Zauważmy, że podczas modernizacji nawierzchni placu przed Szkołą zamieniono prostokątną podstawę pod obeliskiem na owalnie ułożoną kostkę, zaznaczającą strefę pomnika.

Post scriptum

Mimo poszukiwań nie udało mi się dotrzeć do dokumentacji projektowo - budowlanej pomnika. Jeśli ktoś z Czytelników mógłby w tym pomóc bardzo proszę o kontakt na adres e-pocztę Stefan.Jackowski@uw.edu.pl

⁴Z księgi jubileuszowej "Dzieje Szkoły" PZWS 1967

⁵Z archiwum Stowarzyszenia

⁶Zbieżność nazwisk z arch. Marianem Spychalskim przypadkowa

⁷ibidem